

4. OBRAZOVANJE

4.1. UVOD

U svim zemljama država ulaže značajne resurse u obrazovanje svog stanovništva. Zbog značajnih sredstava koja se ulažu u obrazovanje potrebno je pratiti performanse obrazovanja i utvrditi koji je to efikasan obim obrazovanja.

Obrazovanjem čovek podiže svoje veštine, znanja, nivo porodičnih vrednosti, nivo patriotskih vrednosti, nivo demokratskih vrednosti, moralnost pojedinca, jednom rečju obrazovanje utiče na nivo kompetentnosti humanog kapitala, a ona sa svoje strane pozitivno utiče na povećanje produktivnosti i nivo blagostanja jednog društva. Na kraju se može zaključiti da je obrazovanje važno kako zbog materijalnih tako i zbog nematerijalnih koristi.

4.2. Intervencija države u oblasti obrazovanja

Iz pomenutih razloga mnoge države su uvele obavezno osnovno pa čak i srednje obrazovanje. Korist od mešanje države u obrazovanje može se sintetizovati na sledeći način, i to:

- Zbog pozitivnog uticaja obrazovanja na razvoj strukture ličnosti čoveka u smislu razvoja njegovog sistema vrednosti koji treba da bude u skladu sa moralnim normama u jednom društvu. Moralni čovek svojim primerom doprinosi blagostanju drugih ljudi time što utiče na podizanje njihove moralnosti na ovaj način obrazovanje možemo smatrati pozitivnim eksternim efektom. Kada je reč o eksternim efektima država mora da se meša u proizvodnju dobara svaki put kada tržište ne može da obezbedi efikasan obim outputa, a pošto je obrazovanje pozitivan eksterni efekat mešanje države je neophodno;

- Država po principu egalitarizma mora obezbediti jednake šanse svima da se obrazuje. Ne sme se dozvoliti da ljudi koji imaju manje novca imaju i manje obrazovanja. Drugim rečima, potrebno je dati šansu i siromašnima da se obrazuju imajući u vidu i da među siromašnima ima velikih intelektualnih potencijala koji mogu biti od opšte koristi. Obezbeđenjem osnovnog i srednjeg obrazovanja država može biti sigurna da je preduzela sve što je mogla kako bi iskoristila svoj sveukupni intelektualni potencijal;

- Usled nerazvijenosti tržišta kao još jedne tržišne nesavršenosti država se mora mešati u obrazovanje. Naime, ukoliko postoji tržište koje je ne razvijeno postoji velik otpor privatnog kapitala da sam uđe u njegov razvoj zbog postojanja neizvesnosti. Ovo najbolje se može videti u vezi tržišta studentskih kredita, bez garancije države za studentske kredite mnogi pojedinci bi odustali od studiranja iako su njegove koristi veće od troškova;

- zbog racionalne upotrebe društvenih resursa uloženi u obrazovanje i sl.

Država najčešće obezbeđuje finansiranje osnovnog i srednjeg obrazovanja, a subvencionise visoko obrazovanje. Razlog za ovakvo ponašanje države nalazi se u opadajućoj graničnoj korisnosti od obrazovanja. Najveći doprinos društvoj korisnosti ostvaruje se kod osnovnog i

srednjeg obrazovanja pa otuda i odluka države da ih finansira, dok kod visokog obrazovanja dozvoljava slobodan ulazak privatnog kapitala tj. dozvoljava tržišni princip poslovanja.

Pošto je obrazovanje privatno dobro neki autori smatraju da nema jasno definisane uzročno posledične veze između obrazovanja i pozitivnih eksternalija i da iz tih razloga država obrazovanje treba da prepusti obrazovanje isključivo privatnom sektoru. Samo na takav način privatne obrazovne institucije na najefikasniji način mogu naučiti učenike raznim znanjima i veštinama. Problem i u vezi nematerijalnih koristi obrazovanje privatni sektor može rešiti tako što će propisivanjem, od strane države, kojim duhovnim vrednostima treba težiti privatni obrazovni sistem takođe kao i državni sa uspehom može ostvariti.

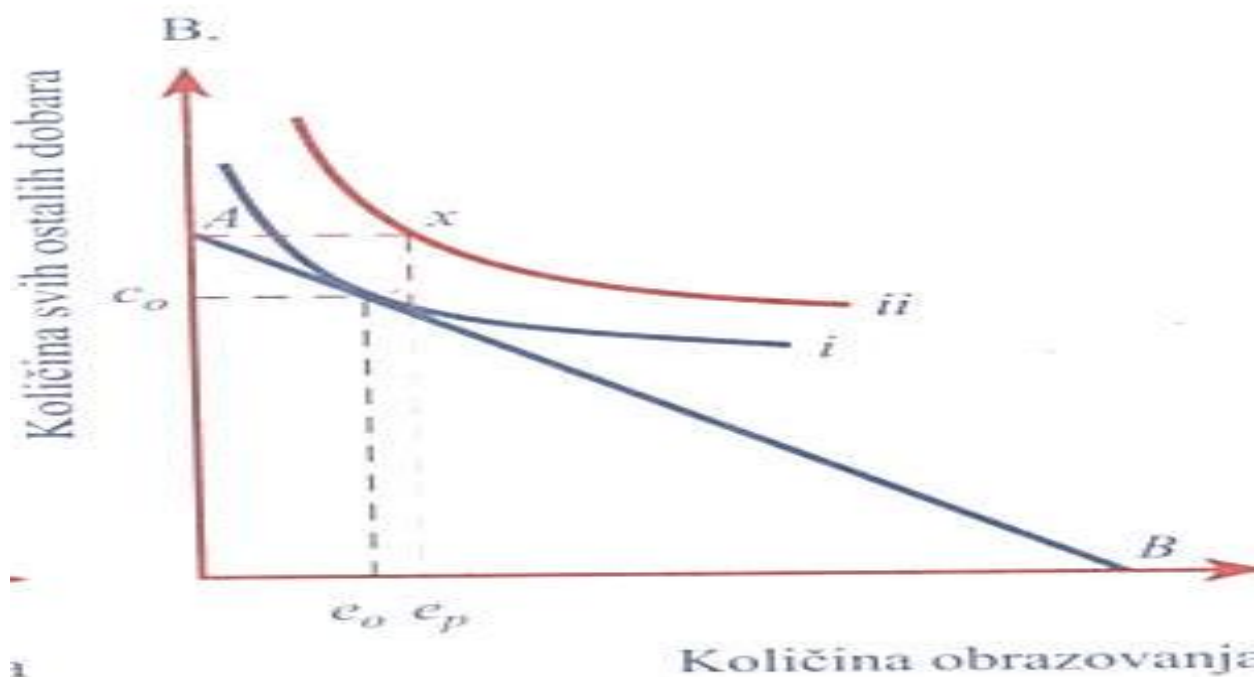
I pored toga zaključak u svim zemljama da razvoj strukture ličnosti treba poveriti države, a ne privatnim poslodavcima. Iz tih razloga država ne samo da finansira obrazovanje, nego i proizvodi obrazovanje u svojim školama.

4.3. Efekat potiskivanja

U zavisnosti od preferencija porodica za obrazovanjem može doći do efekta istiskivanja/potiskivanja privatnog obrazovanja državnim obrazovanjem pri istom dohotku/budžetu korisnika.

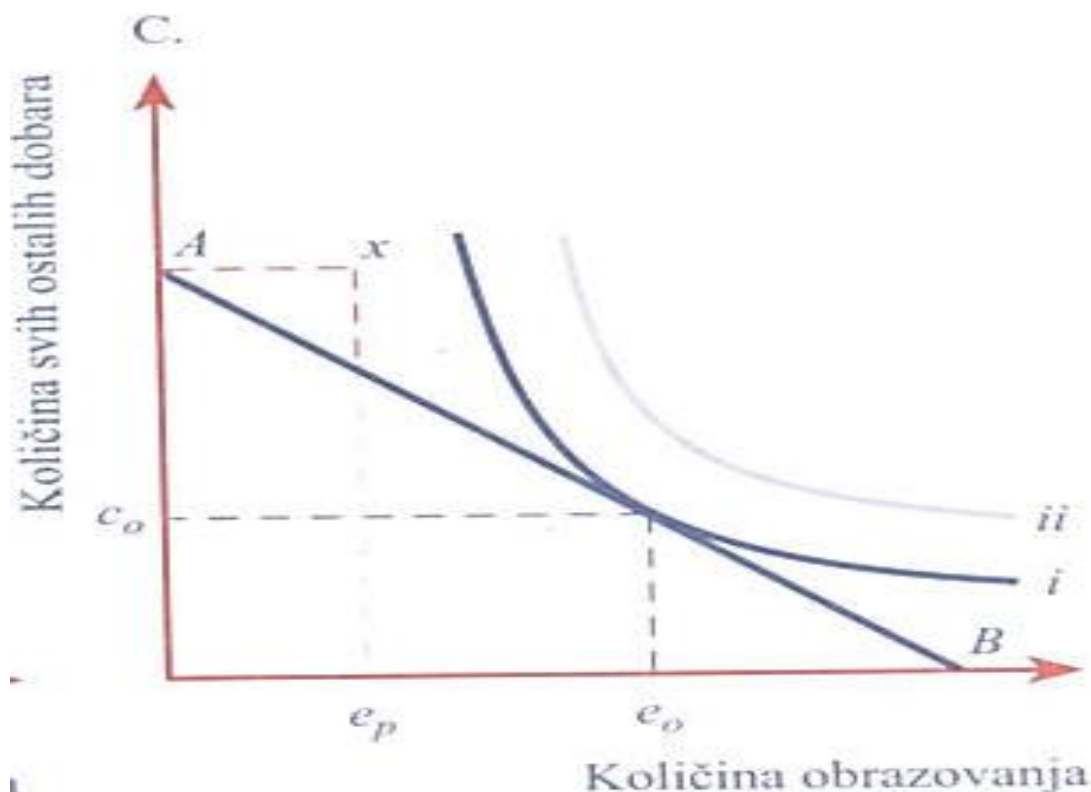
U situaciji kao na slici postoje sledeće pretpostavke:

- Preferencija porodice je takva da porodic malo preferira obrazovanje (e) u odnosu na potrošnju svih ostalih dobra (c);
- U okruženju postoji privatna škola u koju trenutno pohađa dete, država osniva državnu školu, koja je besplatna, i nudi nivo obrazovanja (e_p) u tački x, odnosnoj porodici;
- Na vertikali prikazan je količina svih ostalih dobara (c), a na horizontali količina obrazovanja (e). Količina obrazovanja se izjednačava sa brojem sati provedenih u učionici.

Situacija 1. Pri pomenutim pretpostavkama, osnivanjem državne škole kriva indiferentnosti na višem nivou korisnosti može dodirnuti tačku x što znači da porodica ispisuje dete iz privatne škole i upisuje u državnu školu. Ovakve preferencije porodice dovode do više krive indiferentnosti što ima za posledicu povećavanje nivoa obrazovanja (pomeranje sa e_0 u e_p) kao i kupovine veće količine ostalih dobara (c_0).

Posledice osnivanja državne škole ogledaju se u povećanju količine obrazovanja i efektu istiskivanja privatnih škola od strane državnih škola.

Situacija². Pri pomenutim pretpostavkama, osnivanjem državne škole u uslovima gde porodica monogo ceni obrazovanje svoje dece odražava se na položaj krive indiferentnosti kao na slici. U ovom slučaju porodica osnivanjem državne škole neće upisati svoje dete u državnu školu jer ona preferira količinu obrazovanja e_o i iz tih razloga ne želi količinu obrazovanja e_p u državnoj školi. Ovakve preferencije porodice dovode da se količina obrazovanja ne menja sa osnivanjem državne škole i ne postoji efekat istiskivanja privatnih škola.

Na kraju može se zaključiti da u zavisnosti od preferencija porodica zavisi da li će se efekat istiskivanja pojaviti ili ne.

4.4. Efekat državne potrošnje na efikasnost obrazovanja

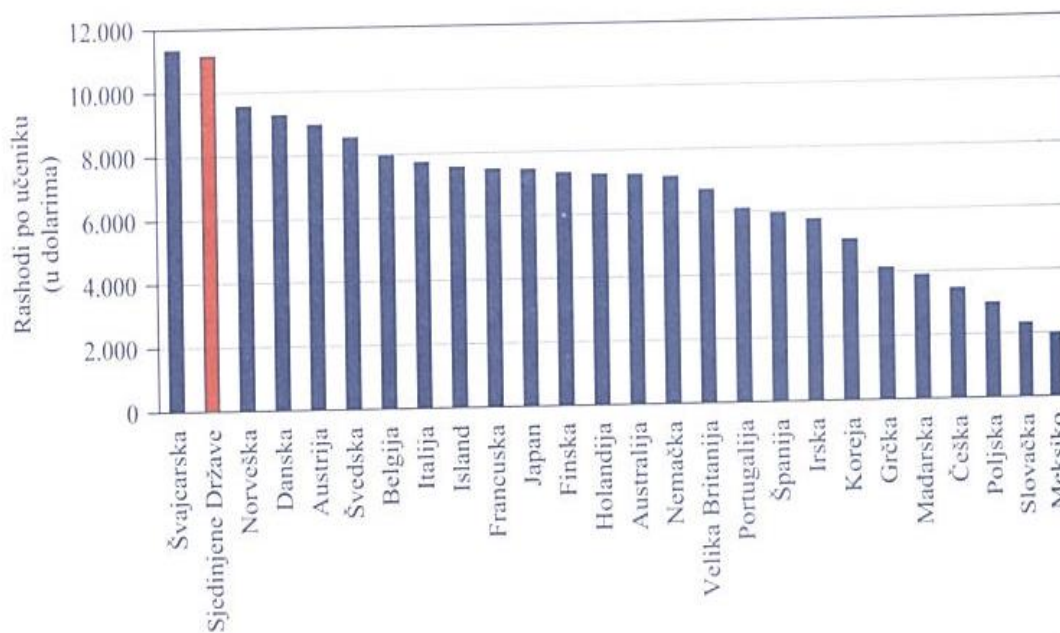
Zbog pomenutih razloga značaj obrazovanja je veoma veliki. Kao posledica toga u zemljama EU rashodi obrazovanja su veoma značajni i oni se kreću od 4-8% BDP. Na osnovu ovih činjenica može se videti veličina sredstava koja se ulažu u obrazovanje tako da je veoma upitno pitanje “da li državni rashodi u obrazovanje poboljšavaju rezultate obrazovanja?”.

Kvalitet obrazovanja može se sagledati na osnovu ocena na testovima, odsustva iz škole, stope napuštanja škole, stope produžavanja školovanja, povećanje produktivnosti, veličina zarade, efekat potpisivanja su sve parametri na osnovu koji se može utvrditi efikasnost utrošenih sredstava u obrazovanje.

Pored novca na kvalitet obrazovanja učenika utiče i sama motivacija učenika za obrazovanjem koja može zavisiti od interakcije sa raznim socijalnim grupama (porodice, vršnjačkog okruženja, primera sistema vrednosti u okruženju đaka i sl.) Takođe, i različite škole pokazuje različite rezultate u kvalitetu obrazovanja. Na ovaj način se ostvara još jedno pitanje koje može uticati na efikasnost obrazovanja a to je struktura troškova obrazovanja.

Slika 7.2 Realni godišnji rashodi na državne i privatne škole po učeniku, svi obrazovni nivoi, izabrane zemlje (2002).

Sjedinjene Države troše više po učeniku u državnim i privatnim školama od većine ostalih zemalja.

Dakle, pored ukupne količine rashoda bitan je i način rasporedi sredstava rezervisanih za obrazovanje. Smatra se da sledeće mere takođe mogu uticati na kvalitet obrazovanja i to:

- smanjenje odeljenja i samim tim broja učenika po nastavniku,
- angažovanje nastavnog osoblja sa većim iskustvom i višim obrazovanjem,
- motivisanje nastavnika visinom plate i postignutih kvalitativnih efekata,
- obezbeđenje novih udžbenika, novog programa i pomagala.

Na ovakav način bitno je utvrditi pored pomenutih mera i veličinu uticaja odnosnih mera na granični efekat po rezultate obrazovanja.

Obrazovanje doprinosi povećanju znanja, veština jednom rečju povećava se ljudski kapital pojedinca. Na ovaj način povećanje znanja i veština utiče na povećanje produktivnosti radnika, a

ovo s druge strane bi trebalo da ima krajnji efekat na povećanje zarade pojedinca. Ukoliko bi uticaj obrazovanja u pogledu zarade izostao postavlja se pitanje racionalne potrošnje državnog novca.

Brojna istraživanja su pokazala da je veći doprinos godine školovanja u visokom obrazovanju na zarade u odnosu na osnovno i srednje obrazovanje.

Najveća efikasnost uloženog državnog novca u obrazovanje ostvaruje se u slučaju male dece koja žive u nepovoljnim okolnostima (u uslovima siromaštva).

4.5. Obrazovni sistem u Srbiji

Javni obrazovni sistem je postavljen takoda da je on dominantan u osnovnom i srednjem obrazovanju dok je privatnom sektoru značajnije prisutan samo kod visokog obrazovanja.

Broj zaposlenih u obrazovanju je 126.000 što iznosi oko 6,5% od ukupno zaposlenih u Srbiji, na obrazovanje odlazi oko 5% BDP.

Tokom poslednjih godina broj učenika se smanjuje, broj nastavnika blago raste tako da u osnovnom obrazovanju na jednog noastavnika dolazi 10,6 učenika, u srednjem obrazovanju 9 učenika i u visokom obrazovanja 18,7 učenika po jednom nastavniku (Izvor: Svetska banka i RZS)

Stopa upisa i završavanja osnovne škole je na nivou razvijenijih zemalja, dok su rezultati u pogledu srednje škole niži jer je u većini razvijenijih zemalja srednje obrazovanje obavezno što nije slučaj sa Srbijom.

Efikasnost obrazovnog sistema meri se na osnovu postignutih rezultata koji se meri pomoću PISA testova i količine sredstava uložениh u obrazovni sistem. Rezltati Srbije su slabiji od zemalja članica OECD, evropskih zemalja, Slovenije i Hrvatske.

Što se tiče univerzitetskog obrazovanja činjenica je da samo 25% studenata završi studije u roku. Struktura rashoda obrazovnog sistema je takva da 80% su izdaci za plate zaposlenima, dok su 20 % ostali materijalni i nematerijalni izdaci.

Reforma obrazovanja treba da ide u cilju podizanja kvaliteta obrazovanja. Svetska banka je procenila, da Imajući u vidu da postoji dobar kvalitet nastavnog kadra u Srbiji, reforma treba da je usmerena ka promeni strukture troškova u smislu smanjenja broja odeljenja i racionalizacijom broja škola (broj deci u periodu 1990.-2007. godine opao je za 23%).

Na ovaj način svetska banka procenjuje daje moguće smajiti broj odeljenja za 37% u osnovnom obrazovanju i 13% u srednjem obrazovanju. Na ovaj način smanjili bi se troškvi zaposlenih i drugi izdaci.